

DOSLOVNI SMISAO SVETOG PISMA

Dr. Celestin Tomić

Sržni problem Svetog pisma jest: shvatiti njegov smisao. Ovaj je problem rođen s Biblijom i uvijek je aktualan. Što je Bog stvarno u Svetom pismu odlučio objaviti riječima hagiografa?

Biblija je djelo nadahnutog pisca i djelo Božje, teandričko djelo, utjelovljenje Božje riječi u ljudsku. Koje značenje mogu onda imati biblijski izričaji? Ako već ljudsko djelo snažnog osobnog iskustva sadrži neiscrpno bogatstvo, plodnost i bujanje, koliko će istom bogatstvo biti u djelu svetog pisca koji doživljava često snažna religiozna iskustva i piše po božanskom nadahnuću? Stoga iskršava pitanje: ne postoji li u Bibliji dvostruki smisao jer je teandričko djelo, jedno ljudskog pisca i drugo Božje? Može se u doslovnom smislu što ga izražava sveti pisac otkriti i drugi, puniji, duhovni smisao koji sam pisac nije mogao naslutiti i koji izražava neiscrpivo bogatstvo Božje riječi i koji je samo za sva pokoljenja »jedrina vjere, hrana duši, čisto i nepresušivo vrelo duhovnog života?« (DV 21).

Tko čita i studira otačku literaturu, ostaje zapanjen nad bogatstvom različenog tumačenja biblijskih tekstova. Tu nalazimo doslovni (somaški, tjelesni, povijesni), alegorijski, moralni, tipski, mistični, anagogijski, slikoviti, akomodativni... smisao. Skolastika je pokušala to bogatstvo shematizirati u poznatom stihu:

*Littera gesta docet, quid credas allegoria,
moralis quid agas, quo tendis anagogia.*

I prema tome skolastici govore o doslovnom, alegorijskom, moralnom i analogijskom smislu u Sv. pismu.

Neki noviji predlažu suvremeniju podjelu. Bogatstvo Pisma mjere estetskim parametrom: tražeći u Pismu estetski, umjetnički, stvaralački ljudski smisao; ontološkim parametrom: otkrivajući u njemu stvarne, povijesne i religiozne vrednote; egzistencijalnim parametrom: tražeći životnu vrijednost Biblije, što ona kazuje mojem vremenu, kako rješava moje sadašnje probleme i životna stremljenja.

Može nas to smesti i razočarati. Kako je moguće otkriti izvorni, pravi smisao u Svetom pismu? Da li on postoji ili svaki može otkrivati svoj smisao prema potrebi svojeg duševnog raspoloženja?

Svaka knjiga ima samo jedan smisao, doslovni smisao. To je smisao koji pisac daje knjizi. Može pisac imati u svojoj misli različna gledišta o nekom predmetu. Ali kad se o tome izražava ili kad piše, tada zauzima jedan stav, iznosi samo svoje mišljenje. Jedino kada želi prevariti čitača ili se s njime našaliti, tada upotrebljava riječ u dvoznačnom smislu. Ovom zakonu podlaže se i sveti pisac. On daje svojim riječima samo jedno značenje, doslovni smisao. Nedostojno bi bilo i Boga i hagiografa da se služi dvoznačnim riječima te nas zavede na krivi put i ne otkrije nam istinski, pravi smisao.

Stoga je »zadaća tumačenja Svetog pisma — hermeneutike — poštujući izgovorenu riječ shvatiti i protumačiti onaj smisao koji neki tekst ima, a nipošto taj smisao na temelju samovoljnih hipoteza na neki način preinačiti« (Pavao VI).¹ To jasno izriče i dogmatska konstitucija o *Božanskoj objavi*: »Budući da je Bog u Svetom pismu govorio po ljudima na ljudski način, to tumačitelj Svetog pisma, da bi proniknuo ono što nam je Bog htio priopćiti, mora pažljivo istraživati što su hagiografi stvarno htjeli reći i što je Bog odlučio njihovim riječima otkriti« (DV 12).

Doslovni smisao

Doslovni smisao je onaj koji dobivamo na temelju značenja riječi u neposrednom kontekstu. Nije to značenje riječi koju ona može imati po sebi, nego smisao koji je pisac dao dotičnoj riječi. Oci ga zovu somatski (tjelesni) ili povijesni smisao, neposredni ili doslovni, gramatički ili logički.

Doslovni smisao može biti moralni, alegorijski, tipski, ako je piščeva nakana da se na taj način izrazi. Tako Sirah ima moralni, Ivanovo evanđelje povijesno-tipski, Otkrivenje alegorijski smisao. Ali to nisu različni smislovi, nego načini izražavanja doslovnog smisla. Ako se biblijski tekstovi primjenjuju na stvari, predmete i osobe, na što oni prvotno nisu smjerali, tada imamo akomodativni smisao, kojim se obilatno služe oci i propovjednici kao i liturgija. Ali to nije biblijski smisao.² To je spontani izraz kršćanske duhovnosti prožete biblijskim mislima, prirodni izljev kršćanske biblijske osjećajnosti, kršćanske duše koja misli i govori biblijski. To je biblijski jezik a ne biblijski smisao.

Jedan je doslovni smisao

Doslovni smisao može biti samo jedan. To je temeljni princip svake ispravne hermeneutike. I tumač mora taj smisao pronaći, tj. što je htio sveti pisac izreći. I samo taj smisao posjeduje u sebi nadnaravnu moć, plodnu snagu, on uvijek i svakome može nešto kazati.

¹ Uvodne riječi pape Pavla VI. uz »Vjervanje Božjeg naroda«, vidi F. HOLBÖCK, *Credimus*, Zagreb 1971, str. 19.

² Usp. Hb 13,3. — Pohvale otaca u Sir 44,1—50 liturgija i Oci primjenjuju na pravednike i svece Novog zavjeta; pohvale božanskoj Mudrosti u Izr 8; Sir 24 i dr. primjenjuje liturgija na Mariju itd.

Neki su mislili da se može govoriti o dvostrukom smislu u Bibliji zbog njenog teandričkog porijekla: jedan bi bio znalački smisao, dobi-ven pomoću znanstvenokritičke metode, a drugi vjernički smisao koji otkrivamo u svjetlu vjere. I smatraju zahtjevom zdrave kritičke metode da se u Bibliji luči ljudsko, što može svaki stručnjak otkriti, i božan-sko, što je samo vjerniku pristupačno.

Istina, Pismo nam se otkriva u ljudskoj formi, ona je pristupačna čovjeku kao i svaka druga knjiga. Biblija nije »pala« s neba. Ona je izrasla na ovoj zemlji. U njoj nalazimo isti način pisanja kao i u drugim knjigama. Ali ljudska riječ u Bibliji nema svoju autonomiju. Ona je ujedno i Božja riječ. I ne možemo dijeliti ljudsku i Božju riječ. Po snazi nadahnuća Božja riječ je utjelovljena u ljudsku riječ. Stoga otkrivši smisao humanus otkrivamo u isto vrijeme i sensus divinus, »što je Bog odlučio riječima hagiografa otkriti«. Ne možemo lučiti tjelesno čitanje i duhovno, ne možemo odvojiti Božji i ljudski smisao. Tko traži u Bibliji samo literarni, povijesni i umjetnički do-življaj ili ugođaj, nikad neće shvatiti istinski niti sensus humanus, što je pisac htio zapravo izraziti, i uvijek je u opasnosti da krivo, pogrešno shvati piščevu misao. Doslovni smisao Pisma samo je jedan: onaj koji je izrazio pisac i u kojem otkrivamo i Božji smisao.

Kako otkriti doslovni smisao?

Nije lako. Radi se o starim tekstovima, koji su napisani nama stranim jezicima, koje su pisali pisci koji posjeduju drugačiji način mišljenja i vrednovanja, drugačiju sliku svijeta i gledanja na svijet nego mi danas. »U riječima i spisima starih istočnjačkih pisaca«, piše Pio XII, »nije uvijek tako jasno koje im je literarno značenje, kako je to kod pisaca našeg doba. Jer ono što su htjeli riječima izraziti nije moguće utvrditi samo zakonima gramatike ili filologije, niti na temelju samog konteksta. Na svaki je način potrebno da tumač duhom zađe u ona prastara istočnjačka stoljeća pa da, ispravno potpomognut povi-ješću, arheologijom, etnologijom i drugim znanostima, razabere i pro-nađe kakve su tzv. književne vrste pisci onog prastarog vremena htjeli upotrijebiti i doista upotrijebili« (EB 558).

Potrebno je stoga znanstveno ispitati starost dokumenata (kritika dokumenata), sa sigurnošću utvrditi izvornost dotičnog teksta (tekstu-alna kritika). Zatim utvrditi neposredni smisao riječi u tekstu (filološka kritika) i smisao riječi u njenom kontekstu (literarna kritika). »Da na vidjelo izađe namjera hagiografa, treba se među ostalim obazirati i na *književne vrste*« (DV 12). Potrebno je tekst čitati u širem kontekstu. »Tumač mora istražiti smisao što ga je hagiograf kanio izraziti i izrazio u određenim okolnostima, prema prilikama svoga vremena i svoje kul-ture, pomoću književnih vrsta koje su se upotrebljavale u ono vrijeme.« Svratiti dalje »dužnu pozornost s jedne strane na uobičajene načine shvaćanja, izražavanja i propovijedanja koji su u doba pojedinog ha-giografa bili na snazi, a s druge strane na one načine koji su se u ono doba obično upotrebljavali u uzajamnom ljudskom saobraćaju«

(DV 12). Potrebna je povijesna i psihološka kritika. Potrebno je poznavati mentalitet semitskog načina mišljenja i izražavanja koji je drugačiji nego naš, značenje njihovih izričaja i književnih rodova koji se ne poklapaju s našima.³

Potrebno je dalje uspoređivati pojedine tekstove s paralelnim tekstovima u samoj knjizi i u drugim knjigama istog pisca ili drugih pisaca koji su u to vrijeme pisali kao i s tekstovima starijih pisaca. Kod toga treba paziti da ne padnemo u paralelomaniju (S. Sandmels) i da u nekoj čisto vanjskoj, slučajnoj sličnosti vidimo ovisnost dotičnog teksta.

Takvim sporim, napornim i stručnim egzegetskim radom možemo doći do stvarnog doslovnog smisla nekog teksta, otkriti »što je hagiograf stvarno htio reći«. Budući da se radi o nadahnutom piscu, ovo istraživanje, kako smo već rekli, mora osvjetljivati vjera u nadahnuće, da je zaista Sveto pismo Božja riječ. I u doslovnom smislu otkrit ćemo smisao pisca (sensus humanus) i smisao Božji (sensus divinus) dotičnog teksta, što je naime Bog odlučio njegovim riječima otkriti.

Opasnosti

Mnoge zbunjuje ovaj tako složeni znanstveni aparat u traženju doslovnog smisla Svetog pisma. Većina je u moralnoj, materijalnoj, intelektualnoj nemogućnosti da tako pristupi Pismu. I konačno, doslovni smisao je tako »jadno siromašan«, te nam ne može biti istinski »kruh života« koji će hraniti naš duhovni život.

U godini 1941. kružila je Italijom jedna mala knjižica s naslovom: »Veoma ozbiljna opasnost za Crkvu i duše«. U toj se knjižici osuđuje kritičko-znanstveni sistem u studiju i tumačenju Svetog pisma; govori se o njegovim fatalnim devijacijama i zastranjenjima. Njemu pripisuje širenje racionalizma, materijalizma, skepticizma, ateizma... Potrebno je uspostaviti direktni kontakt sa Svetim pismom i čekati na osobno prosvjetljenje Duha Svetoga. Pio XII. osudio je ovaj obnovljeni biblijski pijetizam, koji smatra da se treba uteći »nekom duhovnom i mističnom tumačenju, jer, kako uvjeravaju, u biblijskim komentarima jedva da se što nalazi što bi misli uzdiglo k Bogu, dušu nahranilo i unaprijedilo unutarnji život« (EB 552). I naglašuje da je dužnost tumača izni-

³ Usp. C. CHARLIER, *La lettura cristiana della Bibbia*, Roma 1965, str. 357. — Temeljna je pogreška što pristupamo tekstovima Biblije s našim zapadnjačkim mentalitetom i »čitamo« riječi Pisma kako ona zvuče danas u našoj sredini. Riječi: mir, istina, pravda, milost mudrost... u biblijskom tekstu znače mnogo veću i dublju stvarnost nego u našem dnevnom životu. Sponenuti autor razlikuje dva svijeta, biblijski i naš današnji koji je formiran pod utjecajem grčko-rimske kulture. Današnji čovjek je *homo faber*. On osvaja svijet znanostu i tehnikom, nastoji razgoliti stvarnost, analizirati biće, otkriti tajnu bivstva, ono što se krije pod fenomenalnošću (grčka riječ *a-letheia* = istina to izražava). Ali to otkrivanje nema toliko veze s njegovom sudbinom, s njegovim životnim problemima, s njegovom egzistencijom. I dok otkriva stvarnost u sebi ostaje prazan, sebe otuđuje, ubija. Semit, biblijski pisac jest *homo sapiens*. On misli, razmišlja nad svojom sudbinom, traži smisao svog života, svoje egzistencije, traži religiju, traži Boga. On misli egzistencijalno, životno, konkretno. I »riječ« za njega nije neka samostalna stvarnost, već mu »evocira« dublju, životnu, misterioznu stvarnost koja se zapravo i ne može riječima izreći, jer je božanska, neizreciva. Istina, nisu ova dva svijeta, *homo faber* i *homo sapiens*, posve odijeljena. Svaki u sebi nosi i jedan i drugi element, samo što kod današnjeg čovjeka prevladava prvi. Čovjek mora u sebi razvijati i jedno i drugo, biti *homo sapiens* i *homo faber*, izgrađivati bolji svijet znanostu i tehnikom, ali naći u tom svijetu i sebe, svoju egzistenciju, svoj cilj, što ostvaruje u potpunosti u kršćanstvu, u Riječi koja je postala tijelo (Usp.: id., str. 58, 369s).

jeti »ne što bi tko želio, već što je htio reći pisac«, što je već naglasio i Leon XIII. i Benedikt XV. (EB 524s).⁴

Potrebno je čitati Pismo, razmatrati nad svetim tekstovima i tražiti duhovni smisao koji je zaista »uporište i životna snaga Crkvi, a sinovima Crkve »jedrina vjere, hrana duši i nepresušivo vrelo duhovnog života« (DV 21). A da to zaista bude, mora se temeljiti na doslovnom smislu Pisma i ne smije se zanemarivati povijesna dimenzija, objektivna vrijednost objavljene istine, postepeni rast objave, posrednička uloga Crkve. Sabor toplo preporuča svim vjernicima ovaj način čitanja i proučavanja Pisma (DV 25).

Ovime dodirujemo i jedan drugi smisao o kojem oči tako često govore i katkad ga suprotstavljaju doslovnom smislu izdižući ga nad njim kao puni smisao, koji sadrži punu, vječnu, božansku, objavljenu istinu. I Pio XII. u svojoj enciklici *Divino afflante Spiritu* toplo preporuča »duhovni smisao« koji »usavršuje duše i raspljuje ih žarkom ljubavlju prema Bogu« (EB 552). Što je to duhovni smisao Svetog pisma? Da li je to nešto izvanjsko i dodano doslovnom smislu?

Duhovni smisao

Doslovni smisao je onaj što ga izričaj ima u svom povijesnom i neposrednom kontekstu. Zove se zato i neposredni, povijesni, doslovni. On je jedan i jedincat. Ali ne iscrpljuje sve bogatstvo Božje riječi. Nadahnuće daje Bibliji kao cjelini jedinstvo božanske misli. Uza svu raznovrsnost i različnost knjiga i pisaca koji su pisali Bibliju, uza sve šarenilo raznih književnih vrsta i načina pisanja, imamo u Bibliji objavu jedinstvenog Božjeg nauma. »Starozavjetni raspoređaj bijaše prvenstveno tome usmjeren da pripravi, proročki navijesti i različitim praslukama naznači dolazak sveopćeg Otkupitelja i Mesijanskog kraljevstva« (DV 15). I novozavjetni spisi »razjašnjaju nepatvorenu Kristovu nauku, proglašuju spasiteljsku silu božanskog djela Kristova, pripovijedaju početke i čudesno širenje Crkve i *predskazuju* njezino dovršenje u slavi« (DV 20). »Od jednoga Saveza do drugog Saveza to načelo osvjetljuje neprekinuto trajanje života vjere što ga je Božji narod

⁴ I u protestantskoj sredini zadnjih desetljeća osjeća se u hermeneutici neko zapostavljanje povijesnog, doslovnog smisla i utjecanje nekom više-manje subjektivnom smislu. OSCAR CULLMAN napada one koji zanemaruju povijesno-znanstveno istraživanje. »Dužnost je (egzegeta i teologa)«, piše ovaj znanstveni stručnjak i teolog, »jednostavno poslušati i razmotriti prije svakog vrednovanja, svakog suda, svake vjere, možda i prije nego sam 'potaknut' svojim vlastitim shvaćanjem egzistencije, što mi muževi NZ žele priopćiti kao objavu, pa i onda kad mi to nekako posve neobično zvuči« (*Christus und die Zeit*, Zürich 1962, str. 25s). Slično piše i S. MACHEAN GIL-NOUR: »Trebalo dobro razlikovati zadatak povijesne egzegeze i teološke egzegeze. Prva zahtijeva strogo isključenje svake osobne zainteresiranosti, bilo apologetsko bilo polemičko; druga je uvijek u opasnosti da teolog u izvjesnim slučajevima krivo shvati ili iskrivi izvore te da ih uskladi sa svojim vlastitim misaonim sistemom (*Jesus Christus*, u Dictionary of the Bible, New York 1963, str. 493). Još jasnije piše ERNEST KASEMANN: »Tumačenje (nekima) ne služi više da osvijetli povijest, već je kao neki kamenolom koji opskrbljuje izvjesne gradnje hirovito podignute bez krova za suvremenike. . . Umišljeni zahtjev da je nužno uvijek prihvatiti neki određeni stav umjesto da se stavimo najprije u stanje osluškivanja i iščekivanja onog što nam se nudi ili što je uzeto iz nama tuđe sredine, uvijek je smrt shvaćanja, ugušivanje autentičnog problema, pomanjkanje uvjeta da učeći rastemo. Koliki su od naših studenata još u stanju razumjeti da je shvaćanje uvijek proces rasta i da traži vremena i mira, zaborav samog sebe te da će samo gorke plodove brati sa stabla spoznanja onaj koji ne dozrijava u vježbi povijesnog istraživanja? Poglavitna krepost povjesničara i temelj svake razborite hermeneutike jest osluškivati, poštivati ono što je predmet naše spoznaje, i ne praviti sistematsko nasilje stvarnosti samoj« (*Zum thema der urchristlichen Apokalypik*, Z Th K 59, 1962, str. 258s).

ostvario na različitim razinama: prva je razina navješćivala drugu, koja je imala za njom uslijediti »na način slika«.⁵

Ovdje susrećemo paradoks Biblije: božanski smisao nekog teksta je doslovni smisao koji je nadahnuti pisac htio izraziti. Ipak ovaj neposredni smisao ne iscrpljuje svu puninu božanskog smisla koji se nalazi u kontekstu cjelokupne objave, o objavi Kristova misterija. Pojedini sveti pisac nije mogao dokučiti puni smisao svojih izričaja jer mu je bilo skriveno »bogatstvo slave« (Ef 1,18), »Tajna skrivena kroz vjekove i pokoljenja, koja je sada objavljena njegovim svetima« (Kol 1,26). Pojedini hagiograf osvjetlio je samo dijelak ove Tajne prema mjestu koje ona ima u ekonomiji spasenja, u svojoj povijesnoj i prostornoj uvjetovanosti. Stoga i ne možemo zahvatiti neki tekst samo na temelju kritičko-povijesne egzegeze, već moramo svaki izričaj promotrati u punom svjetlu Kristove objavljene istine. Isus sam »sabitrući eshatološke simbolizme svete povijesti omogućuje nam shvatiti kako događaji i institucije SZ dobivaju u njemu svoj puni smisao koji je dotad bio dijelom zastrt, ali se sada u punini objavio Događajem prema kome su ti događaji i institucije bili usmjereni.«⁶

Duhovni smisao nije, dakle, neki smisao dometnut doslovnom smislu nadahnutog pisca. To je smisao koji ontološki izlazi iz doslovnog smisla, koji je »Bog htio i odredio« (EB 553). Želimo li shvatiti neku cjelinu, moramo najprije shvatiti njezine sastavne elemente. Tako i ovdje, želimo li upoznati Kristovu tajnu, potrebno nam je otkriti doslovni smisao da »preko siromašnih ljudskih riječi upoznamo istinu koja spasava bez ikakva iskrivljavanja«.

Između doslovnog i duhovnog smisla postoji unutarnja, efektivna, ontološka povezanost. Zato duhovni smisao nije neki subjektivni smisao, neka vanjska nadogradnja na doslovni, nešto heterogeno, već je objektivni, božanski, puni smisao već sadržan u doslovnom. Duhovni je punina doslovnog. Doslovni je statičan, a duhovni je »Riječ Božja koja trči i proslavljuje se« (2 Sol 3,1). Doslovni je omeđen na uski horizont pisca i njegova vremena, duhovni naprotiv otkriva punu stvarnost Tajne u Kristu.

Čitati i tumačiti istim Duhom

Otkriti i utvrditi doslovni smisao samo je pola puta. Tumač Pisma mora otkriti i duhovni smisao Pisma. Kako će to postići? Sažeto nam o tom govori Konstitucija o Božanskoj Objavi: »Budući da Sveto pismo treba čitati i tumačiti istim Duhom u kojem je napisano, mora se za ispravno promicanje smisla svetih tekstova s ne manje brižljivosti gledati na sadržaj i jedinstvo svega Pisma, obazirući se na živu Predaju cijele Crkve i na analogiju vjere« (DV 12).

Pismo je vebni mozaik koji nam predouje božanski spasiteljski naum. Analizom jednog kamička iz tog mozaika nećemo mnogo postići. Tekstualna kritika pojedinog izričaja, filološko, povijesno, literarno i

⁵ X. LEON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, Pralik-tip, st. 955.

⁶ Id., st. 952.

arheološko usitnjavanje može nas zavesti da izgubimo smisao svetog Pisma. A istina Pisma, istina našeg spasenja, nalazi se ne u pojedinoj rečenici Pisma, već u cijelom Pismu. Razni herezijarsi upravo su se tu gubili, izgubili su biblijsku dalekovidnost i zaustavili se na ljudskoj kratkovidnosti, na doslovnom smislu jednog biblijskog teksta istrgnutog iz cjelokupne biblijske vizije. Samo u Bibliji kao cjelini koju je isti Duh nadahnjivao upoznat ćemo bogatstvo sadržano u »siromašnom«, na prvi pogled, beznačajnom doslovnom smislu.

Budući da se tumačenje Pisma mora temeljiti na cjelokupnoj Objavi, mora tumačenje pojedinog mjesta biti u skladu s rastom Objave koja je zapisana u Pismu i živi u Crkvi. Mora postojati unutarnji sklad istina sadržanih u Svetom pismu (analogija biblijska) i sklad istina Pisma i istina koje Crkva vjeruje i ispovijeda (analogija katolička).

Potrebno je prema tome obazirati se na živu Predaju cijele Crkve. Pismo nije predano pojedincu, vjerniku, već Crkvi. Crkva je duhovno i duhovsko ozračje u kojem je Pismo nastalo i za koju je napisano. Zato učiteljstvo Crkve, nauka Otaca i iskustvo vjernika koji Bibliju žive, iskustvo sigurno, jasno i biblijsko koje se odnosi na vjeru i moral, pomoći će nam da prodremo u tajnu Pisma i da otkrijemo puni njegov smisao.

Drugi vatikanski koncil potiče egzegete na produblјivanje duhovnog smisla Biblije. Egzegeta mora biti teolog a da ne prestane biti egzeget. Apostolska Crkva pridavala je tumačima Pisma karizmatičku ulogu, sličnu učiteljima-didaskaloi (usp. 1 Kor 12,28-30). Biblijski je teolog u službi Crkve. Njegovo znanje ne smije postati neki aristokratski privilegij, koji stvara u našem vremenu novu aristokraciju tehničara i znanstvenjaka. Njegovo znanje i njegova znanstvena dostignuća moraju biti obnoviteljski kvasac u životu mističnog Kristova tijela. Moraju »puku Božjemu s plodovitošću pružati hranu Pisma koja rasvjetljuje duh, učvršćuje volju i srca ljudska raspaljuje na ljubav Božju« (DV 23).

Veliki raskorak između Biblije i kršćanskog života, ona sklerotičnost u nekim manifestacijama Crkve, mora se pripisati u izvjesnoj mjeri egzegetskim tehničarima koj nisu znali nadahnuti Duhom rezultate svoga rada, Istinom oživiti slovo Pisma; jer »slovo ubija, a Duh oživljuje« (2 Kor 3,6).⁷

I sav ovaj rad, da bude istinski plodan i koristan Božjem narodu, mora biti u skladu sa shvaćanjem Crkve. »Sve naime što je u vezi s tumačenjem Pisma podliježe konačno sudu Crkve, koja obavlja božansko poslanje i službu čuvanja i tumačenja riječi Božje« (DV 12).

Terminologija

Svi se slažu u postojanju duhovnog smisla u Pismu. Razilaze se u terminologiji. Kako nazvati ovaj puni, duhovni smisao?

Oci ga redovito nazivaju »duhovni smisao« u opreci sa somatskim, povijesnim, doslovnim smislom. Duhovno za njih označuje onaj božan-

⁷ Uspor. C. CHARLIER, *La lettura cristiana della Bibbia*, str. 360.

ski, transcendentalni svijet, svijet Duha i Istine u koji nas ne uvodi »tijelo i krv«, nego Objava odozgo (Mt 16,17). Svijet tjelesni, svijet fenomena samo je znak, put, uvod u ovaj duhovni. U njemu kao »u slici i ogledalu« (1 Kor 13,12) gledamo već onaj nebeski. I duhovni smisao je dublji, puni, božanski smisao koji se temelji na tjelesnom, doslovnom smislu. I Pio XII. u »Divino afflante Spiritu« služi se ovim terminom (EB 552).

Neki moderni egzegate izbjegavaju ovaj termin »duhovni«, jer može stvoriti neku zabunu kao da se radi o smislu koji hrani duhovni život te je u suprotnosti s doslovnim smislom koji se dobiva na temelju znanstvene egzegeze; ili zato što »duhovno« može dozvati u pamet afektivni religiozni život u suprotnosti prema intelektualnom, suhom i besplodnom životu.

A. Fernandez u svojoj Hermeneutici iz god. 1920. uvodi nove termin: »sensus plenior«, puniji smisao, koji je naišao na oduševljene pristaše. Ali ni ovaj termin nije općenito prihvaćen. Mnogi ga odbijaju kao neprikladan termin da izrazi sve bogatstvo što bi ga morao izraziti, te što je novijeg datuma, uvjetovan povijesnim kolonostima i nema oslonca u otačkoj tradiciji.

Neki predlažu termine koji bi više izrazili kristološku tajnu sadržanu u Pismu, kao »integralni kršćanski smisao« ili jednostavno »kršćanski smisao« Pisma.⁸

Drugi vatikanski koncil, iako se dosta žestoka rasprava vodila oko termina, ostavio je pitanje za sada po strani, ali je naglasio, kako smo već vidjeli, postojanje ovog kršćanskog smisla.

Jedno pitanje

Sveti pisac je »pravi autor« svoje knjige, i tumač mora »pažljivo istražiti što su hagiografi stvarno htjeli reći« (DV 12). Kako se to može uskladiti s duhovnim smislom koji pisac nije izrazio i nije mogao izraziti u svojoj knjizi jer mu je bio skriven? Neki to rješavaju jednostavno pozivajući se na Božju svemoć. Bolje je da se rješenje traži u nakani a ne u svijesti svetog pisca. To nam može osvijetliti analogan slučaj »klasika« koji kroz vjekove osvjetljuje put čovječje egzistencije i njegove civilizacije. U sebi sadrže nešto trajno, vječno, neuništivo i stoga su u stanju da mogu svakoj generaciji i u raznim kulturama i civilizacijama nešto novo kazati.

Sveti pisac doživljava snažna religiozna iskustva, objavljuje istine koje su po sebi već izvanprostorne i izvanvremenske. Piše kao pisac Božjeg naroda i Božjem narodu koji je svjestan da kreće u susret misterioznoj i velebnoj budućnosti spasenja koju je obećao Jahve i koju će ostvariti njegov Mesija. I mogao je intuicijom vjere naslutiti da svojim djelom ostvaruje samo neznatni isječak ovog velebnog djela spasenja. I, dosljedno tome, virtualno naslutiti da njegove izreke imaju i dublji, puniji smisao.⁹

⁸ Usp. P. C. M. MARTINI, *Il Messaggio della salvezza*, ELLE DI CI Torino 1968, str. 258s.

⁹ Uspor. P. C. M. Martini, nav. dj. str. 260–262.

Tipski smisao

Pralik-tip je oznaka najizvornijeg simbolizma što se susreće u biblijskom govoru. »Likovi i događaji svete povijesti sadrže najaviteljske pralikove Kristova misterija i kršćanske stvarnosti.«¹⁰ »Svekolika sveta povijest što je protekla pod vladavinom prvog Saveza dobiva svoje konačno osmišljenje u djelima što ih Isus čini u institucijama što ih on uspostavlja, u drami koju živi.«¹¹

Pralikovi nisu neki umeci ubačeni tu i tamo bez znanja pisca i onih kojima je knjiga upravljena. Tipski smisao nije nešto heterogeno, različito i suprotno doslovnom smislu, nešto što otkrivamo u dvoznačnosti neke riječi, ovog ili onog pasusa, događaja... kao neke konture na pećini koje nam dozivaju u svijest lik nekog velikana što ga je priroda igrom meteoroloških procesa izvela davno prije života dotičnog državnika.

Ne, tipski smisao je samo poseban vid doslovnog smisla. I to je duhovni smisao »koji je Bog htio i predodredio«. I on se mora temeljiti na doslovnom smislu nekog teksta. On mora izrasti iz doslovnog smisla, unutarnje i životno povezan. Nije dostatna neka vanjska sličnost. Nije Davidov pastirski štap kojim ide u susret Golijatu simbol križa, niti kamen što ga vadi iz potoka i njime ubija neprijatelja pralik Krista »ugaonog kamena«. To su odviše naivne sličnosti bez unutarnje povezanosti. David je pralik Krista kao pobjednik nad neprijateljem i kao kralj koji utemeljuje kraljevstvo mira i slave i kao takav u vjeri Božjeg naroda postaje uosobljenje, pralik mesijanskog kralja i Spasitelja svih naroda.

Isto tako nećemo gledati u »crvenoj vrpici« Rahabe (Još 2,18.21), koju je objesila na svom prozoru i koja je donosila spasenje njoj i njezinoj obitelji, pralik Kristove krvi koja nas oslobađa od smrti. Sličnost je čisto vanjska, u crvenoj boji. Naprotiv, blagovanje pashalnog janjeta uoči Izlaska iz Egipta, iz sužanjstva na slobodu, i krv Saveza kojom je Mojsije poškropio narod i oltar na Sinaju kod sklapanja sinajskog saveza, pravi su pralikovi novozavjetnog Vazma i Saveza. Ovi obredi predskazuju učinkovito na novozavjetnog Jaganjca i na novozavjetni savez sklopljen u njegovoj krvi. I ovi obredi otvaraju religioznu svijest Izraela prema konačnoj objavi i pripremaju ga na konačnu Objavu.

I tipski smisao je duhovni smisao i temelji se na doslovnom smislu i samo je njegova puna objava u Kristovoj tajni.

Zaključak

Objektivni i apsolutni primat ima »duhovni smisao«. On je punina božanskog smisla. Traženje ovog smisla zadnja je i najvažnija svrha svakog egzegete i svakog koji želi »proniknuti ono što nam je Bog htio priopćiti«, otkriti srž Objave, te okusiti bogatstvo Božje riječi, Gospodnje riječi.

¹⁰ RBT, st. 953.

¹¹ RBT, st. 951.

Ipak treba naglasiti da metodički, praktički primat pripada doslovnom smislu. Prije nego što proniknemo u bogatstvo punine nekog biblijskog izričaja u ekonomiji spasenja, moramo shvatiti neposredni smisao tog izričaja u njegovoj povijesnoj i kulturnoj sredini, smisao koji mu je dao sam nadahnuti pisac. Ovo istraživanje je dugo i naporno i traži stručnu spremu, ali je nužno.¹²

I ne smije nas zbuniti i sablazniti »siromaštvo« nekih biblijskih tekstova. I ovdje se ostvaruje zakon utjelovljenja. »Riječi Božje, izrečene ljudskim jezicima, postadoše slične ljudskom govoru, kao što jednoč Riječ Vječnog Oca, uzevši ljudsko tijelo, postade slična ljudima« (DV 13). I kao što tajnu Sina Božjega možemo otkriti samo u siromašnom, poslušnom, raspetom i uskrslom Isusu iz Nazareta, u Kristu raspetom koji je, istina, »sablazan za Židove, ludost za pogane«, a za pozvane »Božja sila i Božja mudrost« (1 Kor 1,23s), tako i preko siromaštva, nesavršenosti, često odviše ljudskog u doslovnom smislu, poniremo u puni, duhovni smisao, upoznajemo »Božju silu i Božju mudrost«.

Duhovni je smisao, kao u jezgri, već sadržan u doslovnom smislu, i postaje nam u svjetlu Kristove Tajne sve jasniji i plodniji, istinski duhovni smisao, »živa i djelotvorna Božja riječ« (Hb 4,12) »koja ima moć da gradi i daje svima baštinu među posvećenima. (Dj 20,32).

SUMMARIUM: Aliquorum dicto fidem si velis praestare tempus nostrum verborum certo sensu vacuus praedicatur. Cum tamen sine verborum certa significatione communicatio inter homines nulla possibilis, momentum obiectivi, litteralis, logici et immediati sensus verborum Sacrarum paginum genetice dicas primum. Axiologice tamen, spiritualem, quasi divinum ac supernaturalem supra litteralem ponas. Litteralis sensus utique pauper, difficilis captu, at ne mireris, nam et Verbum humanam naturam assumens fragilem servi formam induit. Misterium salutis quaeras altius, at nihil solidum nisi super litteralem sensum fundatum in dictis sacrorum scriptorum reperire tibi fas esto. Quid sublimius quam verbum inspiratum semper profundius quaerendum ac aperendum? Verum quidem est doctrinam in articulo contentam non novam sed noviter dictam pronuntiarem, at, quod maioris est ponderis, continuo pullulantibus erroribus salutare remedium extat.

¹² Pavao VI. u svom govoru sudionicima nacionalnog biblijskog tjedna u Rimu (od 22. do 26. srpnja 1970) smatrao je nadasve važnim u sadašnjem usmjerenju istaknuti »pravu vjernost Riječi«, važnost doslovnog smisla. Istina, » snagom dinamike Utjelovljenja« mora »poruka u svojoj cjelovitosti postati prisutna ne čovjeku općenito, nego čovjeku današnjice, onomu kojemu se poruka upravo sad navješćuje. Krist je postao suvremenik nekim ljudima i govorio je njihovim jezikom. Vjernost prema Njemu traži da se ta suvremenitost nastavi«, da »poruka ima odjek i u srcu modernog čovjeka«. Ali vjernost Riječi Božjoj koja kao »svoji konačni termin ima osobu Gospodina umrloga i uskrsloga, davaoca Duha i osobu Oca koga je on očitovao mora ostati zauvijek »osnovna norma svega što će se o Kristu reći do kraja vjekova«. Ova vjernost Riječi prinuđuje egzegete da se »neprestano i vjerno okreću prema onom povlaštenom trenutku i puste da on djeluje u njihovoj nutрини kao nezamjenjivo formativno načelo«. Između ove dvije vjernosti, vjernosti Objavljenoj Riječi i vjernosti današnjem čovjeku »ne može i ne smije biti suprotnosti. Prva vjernost sadrži apsolutnu i nezamjenjivu normu, a druga sugerira modalnosti prevođenja i tumačenja poruke«. Vidi BS 40 (1970) str. 385.

Usporedi i članak A. REBICA, *Suvremene metode biblijskog izlaganja u službi propovijedanja*, *Katehist* 3 (1970) str. 3—10.